

СТУПЕНЕВА МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ КРИТЕРІЮ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ

STEP METHODOLOGY OF EVALUATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF ENTERPRISES USING THE VALUE ADDED CRITERION

УДК 338.322.2

<https://doi.org/10.32843/bSES.60-3>**Якимчук Т.В.**

к.е.н., доцент кафедри
зовнішньоекономічної діяльності
Херсонський національний
технічний університет

Пляскіна А.І.

к.е.н., доцент кафедри
зовнішньоекономічної діяльності
Херсонський національний
технічний університет

Чабанов Д.В.

студент
Херсонський національний
технічний університет

Yakymchuk Tetiana

Kherson National Technical University

Plyaskina Alona

Kherson National Technical University

Chabanov Dmitro

Kherson National Technical University

У ході дослідження використано семиступеневу методологію оцінки доданої вартості товарів у секторах інтегрованого ринку борошна України, зосереджену на міжсекторальному аналізі вартості доданої вартості. Використовуючи цю методику, розраховано показники секторної показники доданої вартості у сировинних секторах ринку борошна, що дало змогу визначити особливості галузевої структури доданої вартості та питому вагу окремих секторів у формуванні податкових надходжень від суб'єктів ринку. Розрахунки доводять, що податкове навантаження зростає зі збільшенням ступеня переробки продукції в технологічному ланцюжку «пшениця – борошно – макаронні вироби». Отже, вектор економічних інтересів виробників борошна та макаронних виробів тісніше узгоджується з інтересами держави, спрямований на збільшення податкових надходжень та внесків на соціальне страхування. Найвища соціальна та податкова роль виробничого та споживчого секторів пов'язана з мінімальними рівнями рентабельності продукції та низькими рівнями продуктивності праці, що є наслідком недостатнього використання виробничих потужностей підприємств.

Ключові слова: методологія, оцінка, зовнішньоекономічна діяльність підприємства, додана вартість, ринок борошна.

В ходе исследования использована шаговая методология оценки добавленной стоимо-

сти товаров в секторах интегрированного рынка муки Украины, сосредоточенная на межсекторном анализе стоимости добавленной стоимости. Используя эту методику, рассчитан показатель добавленной стоимости в сырьевых секторах рынка муки, которая позволила определить особенности отраслевой структуры добавленной стоимости и удельный вес отдельных секторов в формировании налоговых поступлений от субъектов рынка. Расчеты доказывают, что налоговая нагрузка растет с увеличением степени переработки продукции в технологической цепочке «пшеница – мука – макаронные изделия». Следовательно, вектор экономических интересов производителей муки и макаронных изделий тесно сотрудничает с интересами государства, которые направлены на увеличение налоговых поступлений и взносов на социальное страхование. Наивысшая социальная и налоговая роль производственного и потребительского секторов связана с минимальным уровнем рентабельности продукции и низким уровнем производительности труда, который является следствием недостаточного использования производственных мощностей предприятий.

Ключевые слова: методология, оценка, внешнеэкономическая деятельность предприятия, добавленная стоимость, рынок муки.

The hidden trend of increasing exports of raw materials, resulting from declining grain consumption, is gradually destroying the production potential of flour, cereals and pasta markets, causing a number of structural and financial deformations of reproduction processes in the neighboring market system. The study used a seven-step methodology for estimating the value added of goods in the sectors of the integrated flour market of Ukraine, focused on intersectoral analysis of value added. Using this methodology, the indicators of sectoral indicators of value added in the raw materials sectors of the flour market were calculated, which allowed to determine the features of the sectoral structure of value added. In the course of intersectoral analysis it was found that in the raw materials sector of the integrated flour market in the structure of value added leased land shares and profits; the share of wages is the lowest among industries. In the production and consumer sectors, deducted wages are an important structural element of value added. Calculations show that the tax burden increases with the degree of processing of products in the technological chain "wheat – flour – pasta". Thus, the vector of economic interests of flour and pasta producers is more closely aligned with the interests of the state, aimed at increasing tax revenues and social security contributions. The highest social and tax role of the production and consumer sectors is associated with minimum levels of product profitability and low levels of labor productivity, which is a consequence of insufficient use of production capacity of enterprises. Inefficient use of the production potential of the integrated market of flour products, annual losses of value added, from which they receive income and tax benefits, do not meet the economic interests of the state, which necessitates the development of regulatory measures to involve flour and pasta in the reproduction process. Sustainable development systems adjacent to the flour market. A study of Ukraine's integrated flour market exports in 2019 in terms of value added allowed to calculate the potential for increasing revenues from flour exports, which indicates a high economic effect with increasing processing of the integrated flour market.

Key words: methodology, evaluation, foreign economic activity of enterprises, added criterion, flour market.

Постановка проблеми. Умовою стійкого економічного зростання країни є ефективно функціонування стратегічних товарних ринків, зокрема інтегрованого ринку борошна. Україна має потужний сировинний, виробничий, трудовий, інфраструктурний та експортний потенціал для виробництва борошняних виробів, але ефективність їх використання залишається низькою. Прихована тенденція зростання експорту сировини, що виникає внаслідок зменшення зернового споживання,

поступово руйнує виробничий потенціал ринків борошна, круп та макаронних виробів, породжуючи низку структурних та фінансових деформацій відтворювальних процесів у сусідній ринковій системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуально-методологічна основа оцінки ефективності економічних систем на мікро- та макро-рівні з використанням критерію доданої вартості (далі – ДВ) товарів була відображена ще в роботах

Р.П. Булигі, П.А. Кохно [1], С.М. Кваші, М.М. Ільчук, І.А. Коновал [2], В.М. Лісюк [3], Б.П. Плишевського [4] та інших учених. Водночас недостатньо уваги приділялося методам оцінки галузевої ефективності інтегрованого товарного ринку як мезоекономічної системи.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз потенціалу інтегрованого ринку борошна (далі – ІРБ) України в процесі переробки та подальшого його експорту. Для цього оцінимо фактичний внесок цього сектору у створення вартості товарів на інтегрованому ринку. Дослідимо, чи узгоджуються економічні інтереси виробників борошна та макаронних виробів з інтересами держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними Державної служби статистики України, у 2019 р. структура експорту ІРБ України має такий вигляд.

Варто зазначити, що існує тенденція експорту продукту сировинного сектору ІРБ, що має негативні наслідки на безліч систем, починаючи з податкової (ПДВ є одним із джерел наповнення бюджету) і закінчуючи зменшенням прибутків окремих підприємств. Це, своєю чергою, веде до зниження використання трудових ресурсів, соціальних відрахувань.

Для того щоб вивчити вплив доданої вартості на систему інтегрованого ринку борошна, передусім необхідно визначити тлумачення цього поняття.

Додана вартість – це вартість, яку генерують у процесі виробництва (надання послуг) економічні суб'єкти даного сектору, вона відображає фактичний внесок цього сектору у створення вартості товарів на інтегрованому ринку. На думку В.М. Лісюка [3], секторна додана вартість розраховується як сума орендної плати (Р), заробітної плати (ЗП), амортизації необоротних активів (А) та секторного прибутку (П) від реалізації продукції (надання послуг):

$$ДВ = Р + ЗП + А + П. \quad (1)$$

На основі результатів досліджень пропонуємо доповнити формулу (1) п'ятим компонентом – специфічні витрати (ВС), що відображає особливості процесів відтворення деяких товарних ринків і лише введених на них. Таким чином, для ринку насіння конкретним елементом створеної вартості є вартість очищення та сортування насіння; для ринку зернових культур конкретні витрати вклю-

чають оренду ділянок, тобто оренду (Р). З урахуванням пропозицій формула для розрахунку ДВ товарів у секторах інтегрованого ринку матиме таку структуру:

$$ДВ = А + ЗП + П + ВС. \quad (2)$$

ДВ належить до категорії високорегулятивних критеріїв оцінки: два компоненти доданої вартості (заробітна плата та прибуток) є основою для обчислення внесків на соціальне страхування та податку на прибуток, а загальним показником є база податку на додану вартість. Як наслідок, індекс ДВ характеризується високим ступенем податкової гнучкості, що дає змогу визначити збільшення (зменшення) вищезазначених податків у результаті запровадження регуляторних заходів, що змінюють один або декілька компонентів критерію доданої вартості [5, с. 124]. Вищезазначене вказує на доцільність використання категорії ДВ для розрахунку показників ефективності використання ресурсів (капітальної продуктивності, продуктивності праці) та вивчення їх змін (включаючи податки) під час моделювання впливу держави на розвиток інтегрованого товарного ринку, вибору альтернативних заходів державного регулювання.

На думку вчених Р.П. Булигі та П.А. Кохно, додана вартість є критерієм, який оптимально враховує економічні інтереси основних учасників відтворення (власників та працівників), адекватно відображаючи поточні результати діяльності підприємства. Держава реалізує свою зацікавленість у вигляді неекономічного, примусового вилучення частини новоствореної вартості через систему податків на прибуток підприємств та фізичних осіб. Податки, економічні інтереси держави не впливають на процес створення доданої вартості. Податкова система пов'язана лише з процесом подальшого перерозподілу ДВ між системоутворюючими учасниками виробництва та державою [1, с. 70–71].

Окрім соціальної (основа для відтворення людського капіталу) та регуляторної (база оподаткування), критерій доданої вартості може виконувати ще одну функцію, яка не була зафіксована в економічній теорії та не впроваджена в практику управління, а саме здатність надійно відстежувати основні показники діяльності підприємств та управляти їхніми діями у напрямі, необхідному для суспільства.

Таблиця 1

Експорт інтегрованого ринку борошна України в 2019 р.

Найменування	Кількість, тис т	Вартість, тис дол. США	Ціна, грн/т
Пшениця і суміш пшениці та жита	20022,07	3658402,11	4714,14
Борошно	686,07	202099,40	7600,00
Макаронні вироби	490,52	269366,00	14168,00

Джерело: розраховано за даними [2; 6–8]

Останнім фінансовим критерієм сучасної економіки є показник ВВП. Звичайно, прагнення кожної країни максимізувати значення цього національного критерію, для якого необхідно, щоб усі діючі підприємства застосовували критерій, похідний від ВВП, під час оцінки своєї діяльності. Однак на практиці підприємства керуються критерієм максимального прибутку, порушуючи узгодженість інтересів національної економіки у цілому та інтересів суб'єктів господарювання зокрема. Зміна цільового критерію доданої вартості допоможе узгодити економічні інтереси в економічній системі. Діючи згідно з критерієм ДВ, усі компанії автоматично забезпечать найкращий національний кінцевий результат. Тому саме новостворена вартість є тим критерієм, який повністю відображає кінцевий результат виробництва на всіх рівнях національної економіки [1, с. 72–73].

Слід зазначити, що вчені Р. Булига, П. Кохно вважають доданою вартістю лише оплату праці працівників, керівників та власників; Б.П. Плишевський у рамках розробленої методології аналізу внутрішнього надлишкового продукту пропонує виключити амортизацію основних засобів із валової доданої вартості [4, с. 63].

Для цілей цього дослідження будемо використовувати розширений критерій доданої вартості, який включає не лише заробітну плату та прибуток, а й амортизацію основних фондів та специфічні витрати певних галузей, зокрема орендної плати (формула 2). Характеризуючи сукупний економічний ефект від функціонування інтегрованих ринкових секторів, розширений індекс ДВ відобра-

жає пропорції розподілу новоствореної вартості між елементами трудового, інтелектуального та матеріального потенціалів відтворення, що відкриває ширші можливості їх оцінки, міжгалузевий аналізу та моделювання. На мезорівні основною перешкодою для об'єктивної оцінки доданої вартості у секторах інтегрованих ринків товарів є майже повна відсутність офіційної статистики. Державна служба статистики України не збирає дані про ДВ певних видів товарів; винятком є сільськогосподарська продукція, виробничі витрати якої відображаються у щорічних статистичних бюлетенях [6].

Отже, інформаційною базою для розрахунку доданої вартості харчових продуктів є форми фінансової звітності: форма № 2 «Звіт про фінансові результати», розділ II «Елементи операційних витрат»; розрахунок собівартості виробничої одиниці.

Методологія оцінки доданої вартості товарів у секторах інтегрованого ринку борошна охоплює сім етапів (рис. 1). Кожен етап вирішує певне проміжне завдання, сукупність якого зосереджується на досягненні головної мети методології: міжгалузевий аналіз обсягів ДВ та податкових надходжень до та після здійснення регуляторних дій як обґрунтування вибору найбільш ефективного сценарію розвитку відповідного ринку. Використовуючи дані інформаційних публікацій про виробничі витрати в технологічному ланцюжку «пшениця – борошно – макаронні вироби» [2, с. 21–23] та офіційні дані Державної служби статистики України [6, с. 17–19], було розраховано додану

Рис. 1. Послідовність етапів оцінки доданої вартості у секторах ІРБ України

Джерело: розроблено авторами

вартість, яку генерують суб'єкти господарювання із секторів ІРБ України. Результати розрахунку представлено в табл. 2–4.

Слід зазначити, що на другому етапі аналізу ДВ вартість матеріальних ресурсів та послуг зовнішніх організацій, створених економічними суб'єктами на інших ринках, повинна бути виключена із загальної сукупності виробничих витрат. Такі зовнішні витрати включають, зокрема, сировину та матеріали, паливо та енергію, транспортні та страхові витрати, а також витрати на ремонт обладнання. Для запобігання завищенню індексу ДВ через проміжне споживання (корпоративні, юридичні, банківські, комунікаційні витрати тощо) до доданої вартості включаються лише заробітна плата з відрахуваннями та амортизація основних засобів (табл. 2–4).

Результати розрахунків доданої вартості пшениці, борошна та макаронних виробів становлять вихідну інформаційну базу для розрахунку загального обсягу ДВ у ресурсомістких секторах ІРБ (табл. 5). Для сільськогосподарського сектору ринку зернових вартість доданої вартості може бути визначена на основі статистичних даних [6, с. 17–19]; для інших секторів інтегрованого ринку розмір ДВ обчислюється як добуток вартості його компонентів та обсягу реалізації продукції (у натуральній формі) на внутрішньому ринку.

У 2019 р. для виробництва 1 586 тис т борошна використано 2 059,74 тис т пшениці (вихід борошна – 77%). Отже, обсяги макаронних виробів, вироблених із 1 586,00 тис т борошна, досягли 1 743,39 тис т (вихід – 119,62%).

У сировинному сегменті відповідного ринку в структурі доданої вартості переважають оренда земельних паїв (34,19%) та прибуток (31,36%); частка заробітної плати є найнижчою серед секторів і становить лише 11,42%. Заробітна плата з відрахуваннями є найвагомим структуроутворюючим елементом ДВ у виробничому та споживчому секторах ринку борошна, її частка становить відповідно 40,71% та 50,96%, що підтверджує важливу соціальну роль цих секторів у відтворенні трудового потенціалу. Частка амортизації основних фондів практично не змінюється за галузями (23–25%); частка прибутку є найвищою в обробній промисловості (35,78%) і найнижчою (23,84%) у споживчому секторі інтегрованого ринку.

Порівняння структури секторної доданої вартості товарів на мезо- та макrorівні дає змогу виявити схожі тенденції у частках відтворення економічних систем на різних рівнях ієрархії. Таким чином, найнижча величина заробітної плати властива аграрному сектору, а його високий рівень формується переробною промисловістю на тлі

Таблиця 2

Формування доданої вартості під час виробництва 1 т пшениці в 2019 р., грн

Статті витрат	Ціна, грн/т	Частка у загальному обсязі, %
1. Матеріальні витрати, всього	2234,38	49,5
1.1. Насіння	490,66	10,87
1.2. Мінеральні добрива	700,10	15,51
1.3. Засоби захисту рослин	301,98	6,69
1.4. Паливно-мастильні матеріали	741,63	16,43
2. Заробітна плата	203,13	4,5
3. Відрахування на соціальні заходи	64,10	1,42
4. Амортизаційні відрахування	486,15	10,77
5. Ремонт основних засобів	252,78	5,6
6. Транспортні витрати	32,95	0,73
7. Плата за оренду земельних паїв	785,42	17,4
8. Інші матеріальні витрати	157,08	3,48
9. Страхові платежі	160,24	3,55
10. Загальновиробничі витрати	137,67	3,05
10.1. Заробітна плата	7,67	0,17
10.2. Відрахування на соціальні заходи	3,16	0,07
10.3. Амортизація основних засобів загальновиробничого призначення	13,09	0,29
11. Усього собівартість	4513,89	100
12. Прибуток (рентабельність 15,2%)	686,11	X
13. Ціна за 1т (без ПДВ)	5200,00	X
14. Додана вартість (2+3+4+7+10.1+10.2+10.3+12)	2248,82	X
15. Питома вага ДВ у ціні товару без ПДВ, %	43,25	X
16. ПДВ	449,76	X

Джерело: розраховано авторами за даними [2; 6–8]

Таблиця 3

Формування доданої вартості під час виробництва борошна з 1 т зерна пшениці в 2019 р., грн

Статті витрат	Вихід 77% (0,77 т борошна)		Собівартість 1 т борошна
	Переробка 1 т зерна	Частка у загальному обсязі, %	
1. Сировина та основні матеріали	4241,31	76,10	5508,19
2. Транспортні витрати	129,30	2,32	167,92
3. Паливо та енергія	316,01	5,67	410,40
4. Оплата праці	155,50	2,79	201,94
5. Відрахування на соціальні заходи	55,18	0,99	71,66
6. Амортизація	172,77	3,10	224,38
7. Витрати на ремонт обладнання	84,71	1,52	110,02
8. Інші прямі виробничі витрати	95,30	1,71	123,77
9. Загальновиробничі витрати:	73,57	1,32	95,54
9.1. заробітна плата	4,46	0,08	5,79
9.2. відрахування на соціальні заходи	1,67	0,03	2,17
9.3. амортизація основних засобів загальновиробничого призначення	7,25	0,13	9,41
10. Адміністративні витрати:	168,31	3,02	218,59
10.1. заробітна плата	60,19	1,08	78,17
10.2. відрахування на соціальні заходи	21,18	0,38	27,50
10.3. амортизація основних засобів загальновиробничого призначення	3,34	0,06	4,34
11. Витрати на збут:	81,93	1,47	106,40
11.1. заробітна плата	13,93	0,25	18,10
11.2 відрахування на соціальні засоби	5,02	0,09	6,51
12. Усього витрати	5573,33	100,00	7238,10
13. Прибуток (рентабельність 5%)	278,67	X	361,90
14. Ціна за 1т (без ПДВ)	X	X	7600,00
15. Додана вартість (4+5+6+9.1+9.2+9.3+10.1+10.2+10.3+11.1+11.2+13)	X	X	1007,54
16. Питома вага ДВ у ціні товару без ПДВ, %	X	X	13,26
17. ПДВ	X	X	201,51

Джерело: розраховано авторами за даними [2; 6–8]

Таблиця 4

Формування доданої вартості під час виробництва макаронних виробів з 1 т борошна пшеничного в 2019 р., грн

Статті витрат	Вихід 119,62% (1,196 т макаронних виробів)		Собівартість 1 т макаронних виробів
	Переробка 1 т борошна	Частка у загальному обсязі, %	
1	2	3	4
1. Сировина та основні матеріали	9189,42	80,4	10992,38
2. Паливо та енергія	274,31	2,4	328,13
3. Оплата праці	362,32	3,17	433,41
4. Відрахування на соціальні заходи	129,15	1,13	154,49
5. Амортизація	400,04	3,5	478,52
6. Витрати на ремонт обладнання	57,15	0,5	68,36
7. Загальновиробничі витрати:	102,87	0,9	123,05
7.1. заробітна плата	5,71	0,05	6,84
7.2. відрахування на соціальні заходи	2,29	0,02	2,73
7.3. амортизація основних засобів загальновиробничого призначення	10,29	0,09	12,30
8. Адміністративні витрати:	674,35	5,9	806,66
8.1. заробітна плата	241,17	2,11	288,48
8.2. відрахування на соціальні заходи	85,72	0,75	102,54
8.3. амортизація основних засобів загальновиробничого призначення	12,57	0,11	15,04

Продовження Таблиці 4

1	2	3	4
9. Витрати на збут:	125,73	1,1	150,39
9.1. заробітна плата	21,72	0,19	25,98
9.2 відрахування на соціальні засоби	8,00	0,07	9,57
10. Усього витрати	11429,6	100	13672,12
11. Прибуток (рентабельність 3,5%)	400,04	X	495,88
12. Ціна 1 т. (без ПДВ)	X	X	14168,00
13. Додана вартість (3+4+5+7.1+7.2+7.3+8.1+8.2+8.3+9.1+9.2+11)	1679,01	X	2025,79
14. Питома вага ДВ у ціні товару без ПДВ, %	X	X	14,30
15. ПДВ	X	X	405,16

Джерело: розраховано авторами за даними [2; 6–8]

Таблиця 5

Структура доданої вартості товарів у ресурсоутворюючих секторах інтегрованого ринку борошномельної продукції в 2019 р.

Складники ДВ	Сировинний сектор (зерно)			Виробничий сектор (борошно)			Споживчий сектор (макаронні вироби)		
	грн/т	%	Обсяг пшениці для виробництва 1586 тис т борошна, тис грн	грн/т	%	Виробництво борошна, тис грн	грн/т	%	Виробництво макаронних виробів, тис грн
Оренда земельних паїв	6,34	34,19	1583675,11	X	X	X	X	X	X
Заробітна плата з відрахуваннями	18,56	11,42	528972,50	34,50	40,71	650530,73	62,02	50,96	1799774,91
Амортизація основних засобів	162,48	23,04	1067208,97	84,75	23,51	375681,09	121,70	25,20	889998,58
Прибуток	705,23	31,36	1452589,98	360,50	35,78	571751,15	482,95	23,84	841966,91
Додана вартість	2248,82	100,00	4631983,36	1007,54	100,00	1597962,97	2025,79	100,00	3531740,40
Виробництво товарів, тис т	2059,74	X	4631983,36	1586,00	X	1597962,97	1743,39	X	3531740,40

Джерело: розраховано авторами за даними [2; 6–8]

мінімальної прибутковості сектору. Поряд із поглибленням ступеня переробки продукції в технологічному ланцюжку «пшениця – борошно – макаронні вироби» частка прибутку в структурі ДВ зменшується з 31,36% до 23,8%, проте питома вага заробітної плати значно зростає – з 11,42% до 50,96% відповідно. Загалом у 2019 р. абсолютна величина у сировинному секторі ІРВ України становила 4,63 млрд грн, у виробничому – 1,59 млрд грн, у споживчому – 3,53 млрд грн.

На одну тонну зерна в технологічному ланцюжку «пшениця – борошно – макаронні вироби» було створено 5 282,15 грн доданої вартості, з якої 47,45% було отримано під час вирощування пшениці та 52,55% – у процесі її переробки (включаючи 16,37% у борошні, 36,18% у виробництві макаронних виробів).

Податкові надходження від суб'єктів ресурсоутворюючих секторів ІРВ обчислюються як добуток триєдності податків (відрахування на соціальні події, податки на додану вартість та прибуток),

встановлені на рівні 1 т продукції відповідно до табл. 2–4, та секторних обсягів реалізації товарів (у натуральній формі). Ураховуючи відсутність статистичних даних про борошно та макарони на кінець періоду, ми припускаємо, що їх обсяги продажів ідентичні обсягам виробництва. Результати розрахунку зведено в табл. 6.

Стаття 209 Податкового кодексу України для сільськогосподарських підприємств (у частині поставок, частка яких у вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менше 75% від вартості всіх товарів, послуг) запровадила спеціальну систему оподаткування ПДВ шляхом акумуляції. Відповідно до нього, сума податку на товари та послуги, що стягується з вартості сільськогосподарських товарів (послуг), які поставляються ним, не підлягає сплаті до бюджету і залишається повністю у розпорядженні цього підприємства з метою повернення суми податку, сплаченого (вхідного) на витрати виробництва, з рахунку, який становив податкову пільгу, а за

наявності залишку такої суми податку – для інших виробничих цілей. Зазначені суми ПДВ збирають сільськогосподарські підприємства на спеціальних рахунках [10].

З огляду на відсутність статистичних даних про кількість виробників зерна, які є платниками ПДВ (в обсязі поставок, частка сільськогосподарської продукції яких становить менше 75% від вартості всіх товарів), ми припускаємо, що режим накопичення ПДВ застосовується до всіх виробників пшениці (табл. 7). Водночас цей сектор є лідером за рівнем податку на прибуток (296,79 млн грн, або 49,56%), що не зовсім відповідає дійсності, оскільки більшість виробників зерна платить фіксований сільськогосподарський податок; однак порахувати та розділити суми податку на прибуток

і фіксованого податку з огляду на відсутність аналітичних даних не є можливим.

У 2019 р. від суб'єктів інтегрованого ринку борошномельної продукції надійшло до бюджету 2 364,6 млн грн податків і відрахувань, із них 21,35% (504,84 млн грн) – від сировинного, 28,05% (663,27 млн грн) – від виробничого, 50,6% (1196,49 млн грн) – від споживчого секторів. У видовій структурі надходжень від суб'єктів релевантного ринку 44,57% припадає на ПДВ, 31,99% – на соціальні відрахування, 23,44% – податок на прибуток. Споживчий сектор є лідером у сплаті податку на додану вартість та внесків на соціальне страхування; частка сектору в загальній сумі цих надходжень від суб'єктів ІРБ становила в 2019 р. 68,85% та 63,47% відповідно.

Таблиця 6

Надходження до бюджету від суб'єктів господарювання ресурсоутворюючих секторів ІРБ України в 2019 р.

Платежі до бюджету	Сировинний сектор (пшениця)		Виробничий сектор (борошно)		Споживчий сектор (макаронні вироби)	
	грн на 1 т	тис грн на обсяг реалізованої продукції	грн на 1 т	тис грн на обсяг реалізованої продукції	грн на 1 т	тис грн на обсяг реалізованої продукції
Відрахування на соціальні заходи	67,26	138531,82	83,04	131705,67	269,34	469565,73
Податок на додану вартість	-449,76	Режим акумуляції ПДВ	201,51	319592,59	405,16	706348,08
Податок на прибуток	144,08	296773,72	76,00	120537,74	104,13	181547,46
Усього:	211,34	435305,54	360,55	571836,01	778,63	1357461,27

Джерело: розраховано авторами за даними табл. 2–4

Таблиця 7

Секторна та видова структура податкових надходжень від суб'єктів господарювання ресурсоутворюючих секторів ІРБ України в 2019 р.

Податкові надходження	Усього надходжень:		Секторна структура надходжень, %		
	тис грн	%	Сировинний сектор (пшениця)	Виробничий сектор (борошно)	Споживчий сектор (макаронні вироби)
Відрахування на соціальні заходи	739803,2133	31,99	18,73	17,80	63,47
Податок на додану вартість	1025940,674	44,57	X	31,15	68,85
Податок на прибуток	598858,9338	23,44	49,56	20,13	30,32
Разом податкові надходження	2364602,821	100	21,35	28,05	50,60

Джерело: розраховано авторами за даними табл. 6

Проведені розрахунки доводять, що поряд зі збільшенням ступеня переробки продуктів у технологічному ланцюжку «пшениця – борошно – макаронні вироби» податкове навантаження зростає. Як наслідок, вектор економічних інтересів виробників борошняних виробів та макаронних виробів більш відповідає інтересам держави, орієнтований на зростання внутрішнього ВВП та стабільність податкових надходжень від суб'єктів

інтегрованих товарних ринків. Слід підкреслити, що соціально орієнтовані підприємства, що виробляють макарони, відіграють найбільшу соціальну та фіскальну роль в економічній системі, що характеризується низьким рівнем прибутковості порівняно з підприємствами інших секторів відповідного ринку.

Відповідно до вибраної методології дослідження товарних ринків, рентабельність продук-

ції повинна зростати, починаючи від сировини та закінчуючи споживчим сектором, у результаті трансформації або додавання певних споживчих властивостей товару. Побудовані міжгалузеві баланси рентабельності доводять, що продукція з високою доданою вартістю, вироблена підприємствами сектору споживання, має найнижчу рентабельність. У перерахунку на зернові культури питома вага ДВ, що генерується у споживчому секторі, становить 36,18%, у сировинному секторі – 47,45%, у промисловій переробці – 16,37%. Частка доданої вартості у виробництві є найвищою в сировинному секторі (47,45%), що підтверджує її основну ресурсоутворюючу роль у циклі відновлення процесів в ІРБ України.

За даними Державної служби статистики України, у 2019 р. було експортовано 20,02 млн т пшениці загальною вартістю 3 658 402,11 тис дол. США (зазначений курс – 25,8 грн/дол. США). За перерахунку з урахуванням обробки пшениці до борошна та до макаронних виробів відповідно, отримуємо такі результати (табл. 9).

Варто зазначити, що навіть за первинної обробки пшениці отримуємо приріст обсягу експорту на 24,14%, що, безперечно, матиме економічний ефект для України. У разі обробки до кінцевого продукту споживання (макаронних виробів) отримуємо приріст 176,82% відносно вартості експорту пшеничної сировини.

Висновки з проведеного дослідження. У ході дослідження використано ступеневу методологію оцінки доданої вартості товарів у секторах ІРБ України, зосереджену на міжсекторальному аналізі вартості доданої вартості. У ході міжгалузе-

вого аналізу встановлено, що у сировинному секторі ІРБ у структурі доданої вартості переважають оренда земельних паїв (34%) та прибуток (31%); частка заробітної плати є найнижчою серед галузей (11%). У виробничому та споживчому секторах заробітна плата з відрахуваннями є важливим структурним елементом ДВ; її частка відповідно становить 41% та 51%, що доводить значну соціальну роль цих секторів у відтворенні трудового потенціалу.

Розрахунки доводять, що податкове навантаження зростає зі збільшенням ступеня переробки продукції в технологічному ланцюжку «пшениця – борошно – макаронні вироби» з 15% для сировинного до 35% для виробничого та 51% для споживчого секторів. Отже, вектор економічних інтересів виробників борошна та макаронних виробів тісніше узгоджується з інтересами держави, спрямований на збільшення податкових надходжень та внесків на соціальне страхування.

Найвища соціальна та податкова роль виробничого і споживчого секторів пов'язана з мінімальними рівнями рентабельності продукції (5% та 3,5% відповідно) та низькими (порівняно з переробною промисловістю) рівнями продуктивності праці, що є наслідком недостатнього використання виробничих потужностей підприємств. Неefективне використання виробничого потенціалу інтегрованого ринку борошномельної продукції, щорічні втрати ДВ, від яких вони отримують доходи та податкові пільги, не відповідають економічним інтересам держави, що зумовлює необхідність розроблення регуляторних заходів, спрямованих на залучення галузей виробництва борошна та макаронних

Таблиця 8

Міжсекторні баланси доданої вартості, рентабельності продукції, продуктивності праці на ІРБ України в 2019 р.

Показники	Сировинний сектор (пшениця)	Виробничий сектор (борошно)	Споживчий сектор (макаронні вироби)
Обсяги виробництва, тис т	2059,74	1586,00	1743,39
Ціна 1 т, грн	5200,00	7600,00	14168,00
Випуск продукції, тис грн	10710648	12053600	24700335
Рентабельність продукції, %	15,20	5,00	3,50
Додана вартість, тис грн	4631983,36	1597962,97	3531740,40
ДВс у перерахунку на зерно, %	47,45	16,37	36,18
Питома вага ДВс у випуску продукції, %	43,25	13,26	14,30

Джерело: узагальнено автором за даними табл. 2–4

Таблиця 9

Експорт України в 2019 р. з перерахунком обробки сировини

Найменування товару	Кількість, тис т	Вартість, тис дол. США	Ціна, грн/т
Пшениця і суміш пшениці та жита	20022,07	3658402,11	4714,14
Борошно	15416,99	4541440,26	7600,00
Макаронні вироби	18441,81	10127269,32	14168,00

Джерело: розраховано авторами за [8] та даними табл. 2–4

виробів до процесу відтворення, забезпечення системи сталого розвитку, що суміжні з ринком борошна.

Проведене дослідження експорту ІРБ України за 2019 р. з огляду ДВ дало змогу вирахувати потенціал підвищення надходжень від експорту борошна з 202,09 до 4 541,44 млн дол. США, або з 269,36 до 10 127,26 млн дол. США від експорту макаронних виробів, що свідчить про високий економічний ефект за збільшення переробки ІРБ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Булыга Р.П., Кохно П.А. Добавленная стоимость как целевой критерий. *Экономист*. 2007. № 10. С. 68–76.
2. Кваша С.М., Ильчук М.М., Коновал І.А. Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні. *Економіка АПК*. 2013. № 3. С. 16–24.
3. Лысюк В.М. Воспроизводственная функция товарных рынков. Одесса : ИПРЭИ НАН Украины, 2011. 225 с.
4. Плышевкий Б.П. Теоретические проблемы анализа прибавочного продукта. *Экономист*. 2013. № 9. С. 58–69.
5. Нікішина О.В. Ефективність інтегрованого товарного ринку: категоріальний аналіз і методи оцінки : тези доповіді. *Економіка: реалії часу і перспективи* : матеріали наук.-практ. конф., м. Одеса, 20–21 лютого 2014 р. Одеса, 2014. Т. І. С. 122–125.
6. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік : статистичний бюлетень / відп. за випуск О.М. Прокопенко. Київ : Державна служба статистики України, 2013. 88 с.
7. Статистичний щорічник України за 2012 рік / за ред. О.Г. Осауленко. Київ : Август Трейд, 2013. 551 с.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.11.2020).
9. Панасюк Б.Я. Кооперація та інтеграція в сучасному селі. *Вісник аграрної науки*. 2011. № 4. С. 24–28.
10. Податковий кодекс України. Розділ V «ПДВ». Ст. 209 «Спеціальний режим оподаткування діяльності у сфері сільського та лісового господарства, а також рибальства». URL: <http://minrd.gov.ua/nk/rozdil-v--podatok-na-dodanu-vartist/> (дата звернення: 07.11.2020).

REFERENCES:

1. Bulyha R.P., Kokhno P.A. (2007) Dobavlennaia stoymost kak tselevoi kryteriy [Value added as having a special purpose criterion]. *Economist*, no. 10, pp. 68–76.
2. Kvascha S.M., Ilchuk M.M., Konoval I.A. (2013) Ekonomichne obgruntuvannia prohramy vyrobnytstva zerna pshenytsi v Ukraini [An economic ground of the program of production of grain of wheat is in Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 16–24.
3. Lusiuk V.M. (2011) Vosproyvodstvennaia funktsiya tovarnykh rynkov [Reproduction function of commodity markets]. Odessa: IPREEY NAN Ukraynu. (in Russian)
4. Plushevkyi B.P. (2013) Teoreticheskiye problemu analiza prybavochnoho produkta [Theoretical problems of analysis of additional product]. *Economist*, no. 9, pp. 58–69.
5. Nikishyna O.V. (2014) Efektyvnist intehrovanoho tovarnoho rynku: katehorialnyi analiz i metody otsinky [Efficiency of the integrated commodity market: category analysis and methods of estimation]: tezy dop. *Ekonomika: realii chasu i perspektyvy: materialy nauk.-prakt. konf.*, 20–21 liutoho 2014 r., Odesa, T. I. P. 122–125. (in Ukrainian)
6. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2012 rik (2013) [Basic economic indicators of production of goods of agriculture are in agricultural enterprises for 2012]. *Statystychnyi biuletyn / Vidp. za vypusk O. M. Prokopenko*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. 88 p.
7. *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2012 rik* (2013) [Statistical annual of Ukraine is for 2012] / Za red. O.H. Osaulenko. Kyiv: TOV «Avhust Treid». 551 p. (in Ukrainian)
8. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official web-site of Government service of statistics of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 12 November 2020).
9. Panasiuk B.Ya. (2011) Kooperatsiia ta intehratsiia v suchasnomu seli. *Visnyk ahrarnoi nauky* [Cooperation and integration are in a modern village], no. 4, pp. 24–28. (in Ukrainian)
10. Podatkovi kodeks Ukrainy [Internal revenue code of Ukraine]/. Rozdil V «PDV». St. 209 «Spetsialnyi rezhym opodatkuvannia diialnosti u sferi silskoho ta lisovoho hospodarstva, a takozh rybalstva». Available at: <http://minrd.gov.ua/nk/rozdil-v--podatok-na-dodanu-vartist/> (accessed 7 November 2020).